

ИНОВАЦИИТЕ В ОБУЧЕНИЕТО ПО ИКОНОМИКА В ПЪРВИ И ВТОРИ ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП В ПРОФИЛИРАНИ СРЕДНИ УЧИЛИЩА И ПРОФЕСИОНАЛНИ ГИМНАЗИИ – СЪЩНОСТ, МЕТОДИ И ИНСТРУМЕНТИ

Румина Вълкова¹
e-mail: r.valkova@unwe.bg

Резюме

В статията са разгледани иновациите като начин образованието да се развива и адаптира към настъпващите промени и да предлага максимално полезни и ефективни услуги. Представени са някои иновативни методи и инструменти за обучение и оценка на знанията, които се прилагат в обучението по икономика в първи и втори гимназиален етап на профилираните средни училища и професионалните гимназии. Методологията на изследването включва преглед и анализ на теоретични хартиени и електронни източници, свързани със същността и видовете иновации и възможностите за използването им в обучението по икономика в средното образование и авторско проучване на подходи, методи и инструменти, които учители по икономика в профилирани училища и професионални гимназии използват в процеса на обучение.

Ключови думи: иновации, обучение, икономика, икономическо развитие

JEL: A21, I23

Увод

В последните години образователния процес в България като цяло и средното образование в частност, претърпяха редица реформи. Те са предизвикани от различни фактори, сред които променящата се външна среда, напредъкът на информационните технологии, все по-разнообразните форми и начини за обмен на информация, нарастващите изисквания на пазара на труда и др. Всички тези реформи са провокирани от стремежа за достигане на различни цели, една от основните от които е образованието да предлага добра основа за успешна реализация на младите хора на пазара на труда или в по-нататъшния им образователен път. По данни на Национален портал за кариерно ориентиране на учениците към Министерство на образованието и науката (МОН) се увеличава броя на профилираните средни училища, което е свързано със

¹ Асистент, доктор, катедра „Педагогика“, факултет „Приложна информатика и статистика“, УНСС, ORCID: 0009-0007-1902-1214

засиления интерес от страна на зрелостниците към профилите „икономика“ и „икономическо развитие“, а заедно с това нараства потребността профилираните училища и професионални гимназии в тази област да предоставят адекватни методи на обучение и знания, които да дадат максимално добра подготовка на средношколците за бъдещо развитие и реализация.

Профилирано и професионално обучение в първи и втори гимназиален етап на средното образование

Според Закон за предучилищното и училищно образование обучението за придобиване на средно образование се осъществява от VIII до XII клас включително в два етапа, както следва:

1. първи гимназиален – от VIII до X клас включително
2. втори гимназиален – от XI до XII клас включително

Профилираното образование се осъществява в средната степен чрез общообразователната и разширената подготовка – в първи гимназиален етап, и чрез общообразователната и профилираната подготовка – във втори гимназиален етап, където може да се осъществява и чрез разширената подготовка.

Професионалното образование се осъществява в средната степен – в първи и във втори гимназиален етап, чрез общообразователната и професионалната подготовка. То може да се допълва и чрез разширената подготовка.

Обучението по предмет обща икономическа теория е структурирано в Раздел I Микроикономика и Раздел II Макроикономика.

Подтемите на Раздел I Микроикономика са:

- Въведение в икономическата теория
- Икономическа система
- Форми на организация на бизнеса
- Пазарна среда
- Пазарни структури
- Фирмено предлагане при съвършена и несъвършена конкуренция.
- Пазар на ресурси и доходи от производствени фактори

Подтемите на Раздел II Макроикономика

- Макроикономическа теория
- Брутен вътрешен продукт
- Икономически цикъл.
- Безработица
- Инфлация
- Държавен бюджет
- Пари и банки

Учебната програма има за цел получаване на обща икономическа грамотност от учениците и дава основни познания, свързани с пазарното стопанство. В програмата са предвидени учебни часове както за получаване на нови знания, така и часове за практически занимания и прилагане на теоретичните познания в ситуации, свързани с практиката.

Същност на иновациите и използването им в образователния процес

Иновацията като понятие се използва за първи път в началото на 20-ти век. В Наредба № 9 За институциите в системата на предучилищното и училищното образование иновацията в училище е дефинирана като „крайният резултат от иновационната дейност, получила реализация във вид на нов образователен продукт или усъвършенстван процес, използван в практическата дейност“. Иновациите по своята същност представляват резултат и следствие на интелектуалната дейност на човека, насочена към усъвършенстване и достигане на максимални резултати и развитие във всички сфери на човешката дейност. Д. Планинска разграничава три оснива типа нововъведения – социално-икономически, организационно-управленски и техникотехнологични. Тя смята, че „педагогическата иновация е една от разновидностите на социалните иновации. Тя е целенасочена промяна, която въвежда в образователната среда стабилни елементи, подобряващи характеристиките на отделните части, компонентите, както и образователната система като цяло“ (Планинска, 2022). Д. Павлов и С. Ташева определят иновациите като „целенасочена и контролирана промяна, която представлява основно средство за решаване на организационни и съдържателни промени“ (Ташева, Павлов, 2000, с. 26). Н. Бояджиева смята, че „образователните иновации се свързват с нововъведения за подобряване на пътищата за усвояване на знания, умения, отношения, компетентности, поведение на участващите в образователния процес“ (Бояджиева, 2021, с. 112).

Адаптивността и гъвкавостта на образователната система и умението на участващите в образователния процес да отговарят на променящите се условия са от съществена роля, за да може да се постигат възможно най-добри резултати. Според И. Иванов „ефективността на обучението зависи от много фактори, един от които е ангажираността на ученика в свързани с обучението действия“. (Иванов, 2012, с. 2). Използването на иновации не трябва да бъде самоцелно, а съобразено с индивидуалните фактори, влияещи на всяка образователна организация и ресурсите, с които разполага. Б. Гошев смята, че „превръщането на иновацията в основно приложение зависи от пазарните възможности, от готовността на сектора да я приеме, от икономическата

ефективност, от представянето и възприемането, от случайни външни фактори и др.“ (Гошев, 2023). За максимална ефективност иновативните методи следва да се съчетават с утвърдени и добре работещи традиционни подходи. Според П. Петров и М. Атанасова образованието е „отворена сложна, нелинейна система, която се характеризира с динамична взаимна зависимост между традиционните подходи, доказали се във времето, и иновационните процеси, породени от промените в обществото“. (Петров, Атанасова, 2001, с. 60), а М. Михова определя образователната технология като „процесуално-дейностна, организационно-функционална страна на образователната дейност, която включва цели, мотиви, учебно съдържание, методи и средства на обучение, оценка на получените резултати“. (Михова, 2002)

Използването на различен тип иновации е изследван процес в практиката и теорията и В. Бойков и Й. Пенев казват, че „информационните иновации са тема, върху която по различен начин се поставят акценти в педагогическата литература“. (Бойков, Пенев, 2012, с.11).

Невинаги използването на иновации е свързано с инвестиране на финансови средства и ресурси от страна на училищните ръководства. Когато обаче е необходимо един иновативен проект да бъде финансово обезпечен, би следвало да има държавна политика и възможности, чрез които това да бъде реализирано. В това отношение И. Симеонова смята, че „образователната политика у нас ефективно стимулира педагогическите иновации“. (Симеонова, 2019, с.23).

В образователния процес използването на иновациите има съществено значение. Като сфера от първостепенна роля и важност образованието следва да бъде пример и не само да използва, но по възможност да въвежда иновативното, развиващото, прогресиращото начало на всеки процес. В. Лазарова казва, че „развитието на технологиите направи възможно да се прилагат модели на иновативно преподаване, обучение и оценяване чрез създаване на обучителни среди, които могат да интегрират обучението чрез използването на различни ресурси и подходи“. (Лазарова, 2012, с.115). Напредъкът на технологиите навлизаше постепенно в образователния процес, а след неочакваната пандемична обстановка станаха неразривна и неразделна част от процеса на обучение. Те дават възможност образованието максимално да бъде доближено до интереса и потребностите на съвременното поколение ученици.

Иновациите в обучението по икономика в първи и втори гимназиален етап на профилираните средни училища и професионални гимназии

Когато говорим за иновации в общообразователния процес в голяма степен методите и инструментите се припокриват с тези, които се използват в обучението по икономика. В последно време се наблюдава нарастваща активност от страна на профилираните средни училища и професионални гимназии чрез участие в различни програми и проекти на национално или локално ниво да повишават възможностите за подобряване качеството на обучението в тази сфера. Много често, за да говорим за иновации конкретно в обучението по икономика това е свързано с материално осигуряване и влягане на финансов ресурс от страна на училището за осигуряване на необходимите професионални софтуерни продукти и набавянето на персонални устройства за учениците. Все по-често големи бизнес компании реализират програми или проекти, по които училищата могат да получат средства или необходимите устройства или в някои случаи фирмите безвъзмездно даряват хардуерни или софтуерни продукти.

Р. Вълчев казва, че „голямата популярност на темата за интерактивните методи и груповата работа е израз преди всичко на необходимостта от нови отношения в образованието“. (Вълчев, 2006, с.3).

Голяма част от все по-богатото разнообразие от иновативни методи и инструменти може успешно да се прилагат в обучението по икономика.

На първо място трябва да кажем какво се цели с използването на иновациите. Какво искаме да постигнем?

Източник: Проучване на литературни и електронни източници и данни от интервюта, проведени в периода декември 2022 – февруари 2023 с учители по икономика в профилирани средни училища и професионални гимназии

Фигура 1: Цели на използването на иновации в образователния процес

Не може, разбира се, да се твърди, че използването на иновациите има само позитивни страни. Но все пак те са факт и част от нашето ежедневие и трябва да се научим да ги използваме максимално ефективно за постигане на възможно най-добри резултати. Както споменах по-горе според учебния план, заложен от Министерство на образованието и науката, профилираното и професионално обучение се осъществява в по-голяма степен във втори гимназиален етап на средното образование. Все пак във фигура 2 съм посочила положителни резултати от използването на иновациите в обучението по икономика в първи и втори гимназиален етап, съобразени с възрастта на учениците в съответния етап.

Източник: Проучване на литературни и електронни източници и данни от интервюта, проведени в периода декември 2022 – февруари 2023 с учители по икономика в профилирани средни училища и професионални гимназии

Фигура 2: Положителни резултати от използването на иновативни методи и подходи в процеса на обучение

Иновациите могат да се използват както за усъвършенстване и разнообразяване на процеса на обучение, така и за оценка и проверка на получените знания и умения. Във фигура 3 съм открила някои, които успешно се използват в обучението по икономика.

Източник: Проучване на литературни и електронни източници и данни от интервюта, проведени в периода декември 2022 – февруари 2023 с учители по икономика в профилирани средни училища и професионални гимназии

Фигура 3: Иновативни методи и инструменти за обучение и за проверка на знанията

Богатото разнообразие от различни видове програми, приложения и инструменти позволява на всеки учител да намери тези, които отговарят най-точно на неговите методи на преподаване и оценяване. Посочените методи и инструменти се използват успешно от учители по икономика в първи и втори гимназиален етап.

Обърната класна стая – широко разпространен метод на обучение, при който на учениците се дава предварително да се подготвят по дадена тема, след което се прави съвместна дискусия.

Мозъчна атака – често използван метод, чрез който се събират различни идеи за решаване на даден казус.

Спираловиден казус – метод, при който един казус се развива за определен период и се поставя срок, в който ученикът разработва казуса и трябва да намери решение чрез натрупаните знания.

Ролеви игри – много подходящ метод в обучението по икономика, може да се прилага и с различни интерактивни устройства. Учениците са разпределени на групи и им се раздават роли и задачи например за различни отдели в едно предприятие.

Kahoot – често използван иновативен инструмент в практиката – приложение, с помощта на което могат да се провеждат тестове на по-малки или по-големи групи.

Комикс тестове – не е често използван метод, но е интересен за учениците, особено в първи гимназиален етап. При него се задава въпрос или задача под формата на картинка и ученикът трябва да я опише и развие.

Асоциативен облак – при този метод учителят задава тема, понятие или друго и учениците трябва да дадат всички асоциации, които правят въз основа на получените до момента знания.

Оценяване чрез игра – при този метод са възможни вариации в зависимост от възрастта на учениците. Може например да се направи игра, в която учителят задава въпроси, който даде верен отговор се придвижва напред; да има някакъв предмет, който учителят подава на някой ученик и той трябва да даде отговор и много други, които са според креативността и желанието на учителите и учениците.

Иновативните методи и инструменти, които се използват са изключително разнообразни и всеобхватни и техният брой и креативност непрекъснато се повишава. Иновациите могат да се използват по различни начини и за оценяване на придобитите знания и умения. Според Л. Витанов „оценяването може да е ориентирано към диагностика на училищната подготовка, диагностика на резултатите от обучението, диагностика на личностното развитие и др.“ (Витанов, 2021, с. 5). Използването им, подбирането на точния метод или иновативен инструмент все пак е въпрос на преценка и инициативност от страна на учителите и умение и подход да мотивира учениците да взимат активно участие.

Заклучение

В обучението по икономика в последните години се наблюдава развитие по отношение както на нарастващия брой средни училища, предлагащи профили „икономика“ и „икономическо развитие“, така и в повишаване качеството на образованието в тази област в профилираните средни училища и професионални гимназии. Училищата, които предлагат посочените профили на обучение, заемат все по-предни позиции в желанията на зрелостниците. Това се обуславя от редица фактори, сред които важно място заемат реформите, които търпи образователният процес в страната в последните години като цяло и профилираното и професионално обучение в частност. Важна роля за подобряване качеството на процеса на обучение безспорно има използването на иновациите и насочването на възможностите на технологичния напредък в посока за постигане на максимално добри резултати. В следствие, макар разбира се, да има още много насоки, в които да се търси подобряване и развитие на процеса, профилираното и професионално обучение по икономика в първи и втори гимназиален етап на средното образование дава добра основа и умения за реализация на пазара

на труда според нивото на квалификация на този етап и добър набор от знания за по-нататъшно образователно развитие.

Използвана литература

- Бояджиева, Н. (2021). Приложение на иновативни методи в училищното образование“, Годишник на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по Науки за образованието и изкуствата, Книга Педагогически науки. (Boyadzhieva, N., 2021, Prilozhenie na inovativni metodi v uchilishtното obrazovanie Prilozhenie na inovativni metodi v uchilishtното obrazovanie“, Godishnik na Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski, Fakultet po Nauki za obrazovaniето i izkustvata, Kniga Pedagogicheski nauki).
- Бойков, В., Пенев, Й. (2012). Информационните иновации – новите понятия в педагогическия тезаурус, Сб. „Иновации и интерактивни технологии в образованието“, София (Bojkov, V., Penev, J., Informacionnite inovacii – novite ponqtii v pedagogicheskiq tezaurus, Sb. “Inovacii I interaktivni tehnologii v obrazovaniето”, Sofia
- Витанов, Л. (2021). Иновативни методи и техники за оценяване на учениците, Педагогически и социални изследвания, т. 2, бр. 2. (Vitanov, L., 2021, Inovativni metodi i tehniki za otsenqvane na uchenitsite, Pedagogicheski i sotsialni izsledvania, t. 2, br. 2)
- Вълчев, Р. (2006). Интерактивни методи и групова работа в съвременното образование, Център „Отворено образование“, София (Vulchev, R, 2006, Interaktivni metodi I grupova rabota v suvremennoto obrazovanie, Centar Otvoreno obrazovanie, Sofia)
- Гошев, Б. (2023) Интерактивни и иновативни методи на преподаване и прилагането им в професионалното образование, Електронно списание i-Продължаващо образование, бр.18 (Goshev, B, 2023 Interaktivni I inovativni metodi na prepodavane I prilaganeto im v profesionalното образование, Elektronno spisanie i-Produlzhavashto образование, br.18)
- Иванов, И. (2012) Интерактивни методи на обучение, Сб. „50 години ДИПКУ“. Варна (Ivanov, I, 2012, Interaktivni metodi na obuchenie, Sb. 50 godini DIPKU, Varna)
- Лазарова, В. (2012) Образователния процес на 21-ви век в средното училище – идеи, подходи на преподаване“, сп. Образование и технологии, бр. 3 (Lazarova, B, Obrazovatelniq process na 21-vi vek v srednoto uchilishte – idei, podhodi za prepodavane, sp. Obrazovanie I tehnologii, br.3)
- Михова, М. (2002) Преподаването и ученето – теории, стилове, модели. Изд. „Астарта“, В. Търново Mihova, M, 2002, (Prepodavaneto I ucheneto – teorii, stilove, modeli, “Astarta”, V. Tarnovo)

- Петров, П., Атанасова, М. (2001). Образователни технологии и стратегии на учене, Вѣда-Словѣна-ЖГ, София. (Petrov, P, Atanasova, M., 2001 Obrazovatelni tehnologii i strategii na uchene, Veda-Slovena-ZhG, Sofia).
- Планинска, Д. (2022). Същност на иновативното обучение, Електронно списание i-Продължаващо образование, бр. 17. (Planinska, D., 2022, Sashtnost na inovativното obuchenie, Elektronno spisanie i-Prodalzhavashto obrazovanie, br. 17).
- Симеонова, И. (2019). Иновативното училище в системата на предучилищното и училищно образование, Списание за наука, култура и образование, бр.1. (Simeonova, I., 2019, Inovativното uchilishte v sistemata na preduchilishtното I uchilishtno obrazovanie, Spisanie za nauka, kultura I obrazovanie, br.1)
- Ташева, Ст., Павлов, Д. (2000). Иновации в технологията на обучение при професионалната подготовка, Национален институт по образование при МОН, София. (Tasheva, St., Pavlov, D., 2000, Inovatsii v tehnologiyata na obuchenie pri profesionalnata podgotovka, Natsionalen institut po obrazovanie pri MON, Sofia).
- Закон за предучилищното и училищното образование. // Обн. ДВ. бр. 79 от 13 Октомври 2015 г. (Zakon za preduchilishtното I uchilishtno obrazovanie, obn, DV br. 79 ot 13 oktomvri 2015).
- МОН (2016) Наредба № 9 За институциите в системата на предучилищното и училищното образование, Обн. ДВ. бр.68 от 30 Август 2016г. (Naredba № 9 za instituciите v sistemata na preduchilishtното I uchilishtno obrazovanie, obn. DV br 68 ot 30 avgust 2016)
- Национален портал за кариерно ориентиране на учениците - <https://orientirane.mon.bg/> (Nacionalen portal za karierno orientirane na uchenicite).

**INNOVATIONS IN ECONOMICS TRAINING IN THE FIRST
AND SECOND HIGH SCHOOL STAGE OF SECONDARY
EDUCATION IN PROFILED SECONDARY SCHOOLS
AND VOCATIONAL HIGH SCHOOLS – ESSENTIAL METHODS
AND TOOLS**

Assist. Prof. Rumina Valkova, PhD
Department of Pedagogy
Faculty of Applied Informatics and Statistics
University of National and World Economy
e-mail: r.valkova@unwe.bg

Abstract

The report presents innovations as a way for education to develop and adapt to the coming changes and to offer the most useful and efficient services. Also presented are some innovative methods and tools for teaching and evaluating knowledge, which are applied in economics education in the first and second high school stages of profiled secondary schools and vocational high schools.

Keywords: innovation, training, economy, economic development

JEL: A21, I23